

LIETUVOS JŪRŲ ŽUVININKYSTĖS ŪKIO VALDYMO POKYČIŲ VERTINIMAS

Violeta Grublienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje nagrinėjami bendri Europos Sąjungos ir Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio valdymo pokyčiai. Akcentuojama, kad vien trumpalaikiais ekonominiais prioritetais besiremiančiam jūrų žuvininkystės ūkiui iškilo rimta grėsmė sunaikinti savo pajamų šaltinį. Teigiama, kad esminiai žuvininkystės valdymo pokyčiai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje susiję su žuvų išteklių išsaugojimu, bendros rinkos organizavimu, struktūrine ir žuvininkystės politika už Europos Sąjungos ribų. Žuvininkystė turi būti plėtojama užtikrinant šios ūkio šakos tolydžią plėtrą, t. y. ekonominis ir gamybos augimas turi būti derinami su aplinkos apsauga.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: jūrų žuvininkystė, valdymas, pokyčiai, tolydi veikla.

Abstract

This article analyzes the marine fishery economy management changes common for the EU and Lithuania. It is emphasized that marine fishery economy based only on short-term economic priorities faced the serious threat of destruction of the major source of its income. It is stated that crucial changes in fishery management in the EU and Lithuania are related to the preservation of the fish resources, organization of the common market, structural politics and fishery politics outside the EU. It is emphasized that fishery should be developed in a way that this economy continues to expand continually, so that the economic and industrial growth is coordinated with the environmental issues.

KEY WORDS: marine fishery, management, changes, and sustainable activity.

Įvadas

Jūrų žuvininkystė – viena seniausių žmonijos veiklos sričių, susijusi su tiesioginiu jūros žuvų, kaip maistinių gamtos išteklių, naudojimu. Pasaulyje didėjant žuvų ir jų produktų vartojimui, ilgą laiką jūrinė žuvininkystė buvo plėtojama laikantis principo – pasiimk žuvų iš jūros tiek, kiek gali. Tačiau XX a. antrojoje pusėje, išsiplėtojus stambiajai žvejybos pramonei, pastebėta, kad žuvų išteklių sparčiai mažėja. Iškilo reali grėsmė išgauti maistines žuvų rūšis viršijant ribinę nerštinės populiacijos biomasę, kuri dar gali užtikrinti pakankamą populiacijos atsinaujinimą.

Vien trumpalaikiais ekonominiais prioritetais besiremiančiam jūrų žuvininkystės ūkiui iškilo rimta grėsmė sunaikinti savo pajamų šaltinį. Tai nulėmė naują požiūrį į žuvininkystę, kaip ūkio veiklą. Bendromis mokslininkų, verslininkų ir politikų pastangomis sukurta tolydžiosios plėtros metodologija, greta ekonominių prioritetų iškelianti gamtos saugos, socialinius bei kultūrinius rodiklius. Ji taikoma Europos Sąjungos politikoje bei ekonomikoje, Sąjungos nariams yra privaloma.

Lietuva turi išsaugoti ir plėtoti jūrų žuvininkystės ūkį, pertvarkydama jį į ekonomiškai efektyvią ir socialiai naudingą veiklos šaką. Todėl integruojantis į Europos Sąjungą svarbu nustatyti ir įvertinti jūrų žuvininkystės sektoriaus valdymo pokyčius, dabartinę padėtį bei plėtros galimybes. Straipsnio tikslas – apžvelgti bendrus Europos Sąjungos ir įvertinti Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio valdymo pokyčius.

Uždaviniai: išnagrinėti pažangias jūrų žuvininkystės ūkio valdymo pokyčių tendencijas ir pagrindinius principus; įvertinti Lietuvos jūrų žuvininkystės valdymo pokyčius; nustatyti pagrindinius veiksnius, kurie lemia Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio valdymo pokyčius.

Metodas – mokslinių publikacijų ir norminių dokumentų analizė, lyginamoji analizė, loginės išvados.

1. Bendri Europos Sąjungos jūrų žuvininkystės ūkio valdymo pokyčiai

Žuvininkystė – savita ūkio šaka, daugiausia naudojanti natūralius gyvuosius gamtos išteklius – žuvis. Žuvininkystės verslo reikmės turi atitikti verslo galimybes, kurias lemia išteklių būklė. Žuvų išteklių – lengvai pažeidžiami gyvieji gamtos išteklių, todėl jų naudojimo reguliavimas ir apsauga turi būti vykdomi ypač atsakingai, remiantis moksliniais tyrimais bei ilgalaikėmis tikslinėmis programomis (Green paper <...>, 2001).

Bendras žuvininkystės politikos principas, dėl kurio sutaria visos FAO (Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacija) šalys narės, apibrėžtas Tausojančios žuvininkystės elgesio kodekse (*Code of Conduct for Responsible Fisheries*, 1995): tausojanti žuvininkystės politika turi užtikrinti efektyvų gyvųjų vandens išteklių išsaugojimą, valdymą, plėtrą bei pagarbą ekosistemai ir biologinių išteklių įvairovei, siekiant esamai ir būsimoms kartoms užtikrinti gyvybiškai svarbų maisto šaltinį, užimtumą, rekreaciją, prekybą ir ekonominę žmonių gerovę (Green paper <...>, 2001).

Žuvininkystės sektoriui, kuris labai priklauso nuo tarptautinio bendradarbiavimo, Europos valstybės skiria didelį dėmesį. Jau 1957 m. pasirašant Romos sutartį numatyta, kad žuvininkystė yra žemės ūkio politikos dalis. Sutarties 38 ir 39 straipsniuose apibrėžti jos valdymo tikslai:

- padidinti produktyvumą skatinant techninę pažangą, užtikrinant racionalią gamybos plėtrą ir optimalų gamybos veiksmų, ypač darbo jėgos naudojimą;
- užtikrinti tinkamus gyvenimo standartus, ypač asmenų pajamas;
- stabilizuoti rinkas;
- užtikrinti tiekiamos produkcijos tinkamumą;
- nustatyti vartotojams priimtinas tiekiamos produkcijos kainas;
- laikytis nediskriminacijos principo.

1970 m. Europos Bendrija priėmė pirmuosius žuvininkystę reguliuojančius teisės aktus. Jie apėmė tris veiklos sritis: teisę šalių narių laivams žvejoti kitose EB šalies vandenyse; priemonės žuvų ir jų produktų rinkodarai organizuoti; teisę naudotis EB finansine parama, skatinant žuvininkystės sektoriaus modernizavimą.

Pagrindiniai pokyčiai žuvininkystėje įvyko 1983 metais, kai Bendrijoje sutarta dėl įvairių rūšių žuvų išteklių EB šalių vandenyse išsaugojimo, šio proceso geresnio valdymo, numatytos priemonės, kaip apsaugoti kai kurių rūšių žuvis nuo visiško išžvejavimo, kartu garantuojant žvejams nuolatinį pragyvenimo šaltinį, žuvų perdirbamosios pramonės aprūpinimą žaliavomis, nuolatinį vartotojų aprūpinimą produktais prieinamomis kainomis (Europos Sąjunga: Bendroji <...>, 1998).

Akivaizdu, kad pagrindiniai žuvininkystės valdymo pokyčiai Europos Sąjungoje susiję su žuvų išteklių, perdirbamosios pramonės aprūpinimu žaliavomis, vartotojų aprūpinimu produktais prieinamomis kainomis, todėl 1983 metais žuvininkystės sektoriaus reikalavimai pateikti vienoje strateginėje Europos Sąjungos žuvininkystės raidos programoje, kuri vadinama Bendrąja žuvininkystės politika (*Common Fisheries Policy* – CFP). Tai teisės, ekonomikos, politikos ir gamtos veiksnių įvertinimo visuma. Programa rengta nuosekliai, atsižvelgiant į pokyčius Europos Sąjungoje ir prisiderinant prie jų.

Bendroji žuvininkystės politika apima keturias pagrindines veiklos sritis:

1. Žuvų išteklių išsaugojimą (*conservation*).
2. Bendros rinkos organizavimą.
3. Struktūrinę politiką (laivynas, uostai, žuvų perdirbimo galimybės ir pan.).
4. Žuvininkystės politiką už Europos Sąjungos ribų (Europos Sąjunga: Bendroji <...>, 1998).

Žuvų išteklių išsaugojimas – tai žvejybos teisės ir tarptautiniai ryšiai. Išteklių išsaugojimo ir jų valdymo politika sudaro BŽP pagrindą. Pirmąją šios srities direktyvą Europos Taryba priėmė 1983 metais. Naujausi jos aspektai – tiesioginis žuvų išteklių naudojimo ryšys su laivyno bei pramonės restruktūrizavimo priemonėmis ir žvejybos valdymas, nustatant griežtesnes išteklių naudojimo taisykles.

1995 metais ES aktyviai dalyvavo Jungtinių Tautų Žemės ūkio ir maisto organizacijos konferencijoje, priimant tausojančios žvejybos kodeksą (*Code of Conduct*). 1996 m. ES pasirašė susitarimą dėl prisijungimo prie Jungtinių Tautų konvencijos ir 1982 metais priimto Jūros aplinkos apsaugos įstatymo, reguliuojančio žuvų išteklių išsaugojimą ir racionalų naudojimą (Žvejybos laivyno valdymo <...>, 2002).

Bendros rinkos organizavimas. 1992 m. sukūrus bendros rinkos politiką, Europos Taryba patvirtino rinkos organizavimo kryptis ir priemones, kur numatyti reikalavimai steigti ir pripažinti gamintojų organizacijas, taip pat priemonės, užtikrinančios žuvų ir jų produktų kokybės gerinimą, garantijas, kompensavimo mechanizmus už neparduotas žuvis.

Struktūrinė politika – valstybės parama sektoriaus įmonėms modernizuoti. 1999 metais struktūrinė politika

koreguota. Pagalbos žuvininkystei priemonės įtrauktos į struktūrinių fondų planus, o finansinė parama tiekiami atsižvelgiant į Finansinio žuvininkystės orientavimo fondo nuostatas ir reikalavimus.

Žuvininkystės politika už Europos Sąjungos ribų – kontrolės ir inspekcijos stiprinimas, siekiant apsaugoti savo žvejybos teritorijas nuo laivų, kurie neturi teisės žvejoti, arba nuo sugavimų, viršijančių licencijos suteiktas žvejybos apimtis (Žvejybos laivyno valdymo <...>, 2002).

2000–2001 metais Bendroji žuvininkystės politika peržiūreta ir nustatyta, kad kai kurie žuvininkystės politikos tikslai prieštarauja vienas kitam:

- ypač jautrių žuvų rūšių išsaugojimas, kartu užtikrinant tolesnę žvejybą;
- gamybos įrankių modernizavimas ir žvejybos pastangų ribojimas;
- išsaugojimo priemonių taikymo užtikrinimas, kai šalys narės lieka atsakingos už žvejybos priežiūrą bei sankcijas;
- įdarbinimo užtikrinimas, kai mažinamas žvejybos laivynas;
- žvejų pajamų užtikrinimas net tuo metu, kai pačios Bendrijos žuvų produktų pasiūla mažėja ir ES rinka kasmet vis labiau tampa priklausoma nuo importo;
- žvejybos teisių įsigijimas trečiųjų šalių vandenyse, nepažeidžiant gyvybingo žuvininkystės naudojimo (Green paper on the future <...>, 2001).

Atsižvelgiant į šiuos prieštaravimus 2002 metų gruodžio 20 d. prasidėjo reformos. Priimtas naujas Europos Tarybos reglamentas Nr. 2371/2002 dėl žuvų resursų išsaugojimo ir tausojančio jų naudojimo, atsižvelgiant į Bendrą žuvininkystės politiką. Reglamentas įsigaliojo 2003 m. sausio 1 d. ir pakeitė prieš tai galiojusį pagrindinį šios srities reglamentą Nr. 3760/92, kuriuo buvo nustatyta Bendrijos žuvininkystės ir akvakultūros sistema.

Reglamente Nr. 2371/2002 apibrėžiamos ir nustatomos ES veiklos tokiose srityse, kaip:

- resursų išsaugojimas ir palaikymas: apibrėžiamos galimos resursų išsaugojimo priemonės, sudaromi atkūrimo planai, numatomas valdymas, Sąjungos šalių narių veiksmai iškilus grėsmei dėl resursų išnykimo;
- žvejybos pajėgumų reguliavimas: žvejybos laivų registras, bendros žvejybos laivų eksploatavimo pradėjimo ir užbaigimo nuostatos, pagrindinės finansinės paramos laivams nurašyti nuostatos (Tarybos reglamentu Nr. 2792/1999 nustato taisykles ir susitarimus dėl Bendrijos struktūrinės paramos žuvininkystės sektoriuje);
- priėjimo prie kitų šalių narių vandenų ir resursų taisyklės: nustato bendrus ES žvejybos plotus ir žvejybos galimybių tarp šalių narių skirstymo bendruosius principus;
- Bendrijos kontrolės ir baudų sistema: nustatomi bendri žvejybos laivų, žuvų pardavimo bei jo organizavimo reikalavimai, šalių narių atsakomybė; nustatyta, kad Komisija gali sumažinti žve-

kybos kvotas šaliai narei, jei ši nesilaiko žvejybos taisyklių ir viršija nustatytas kvotas; taip pat šiame skyriuje nustatomos pagrindinės tikrinimo ir nuobaudų sistemos nuostatos, galimų pažeidimų pasekmės konkrečioms žvejoms, apibrėžiamas komisijos vaidmuo kontrolės sistemoje;

- sprendimų priėmimo procesas ES.

Taigi šiuo reglamentu ES perėmė pagrindines žuvininkystės valdymo veiklas. Sąjungos kompetencijai priskiriamos tokios veiklos sritys kaip:

- žvejybos kontrolė;
- laivyno valdymas;
- kvotų skirstymas tarp šalių narių;
- atstovavimas pasaulinėms žvejybos organizacijoms.

Komisija turi atsiskaityti Europos Parlamentui ir Tarybai dėl Bendrosios žuvininkystės politikos vykdymo iki 2012 metų, kai ši politika vėl bus koreguojama.

ES įgauna teisę nustatyti šalims narėms baudas už netinkamą išteklių naudojimą bei Bendrosios žuvininkystės politikos nuostatų nesilaikymą. Galima teigti, kad ši politika tampa tarpnacionaline, o Bendrija daro vis didesnę įtaką šalių narių žuvininkystės valdymui.

2. Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio valdymo pokyčiai

Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkis yra sudedamoji Lietuvos jūrų ūkio dalis ir realiai egzistuoja tiek, kiek Lietuva turi priėjimą prie Baltijos jūros. Šis ūkis turi būti valdomas atsižvelgiant į pasaulyje ir Europos Sąjungoje vykstančius pokyčius. Šiuo laikotarpiu ypač svarbus tampa tolydus ūkio valdymas.

Kadangi jūrų žuvininkystė yra viena mažiausiai žmonių veiklos paveiktų sričių, jai nagrinėti geriausiai tinka R. Čiegio (2002) F. Berkes ir C. A. Folke pateiktas gamtinio kapitalo apibūdinimas. Jų teigimu, gamtinis kapitalas susideda iš trijų pagrindinių komponentų: 1) neatsinaujinančių išteklių, tokių kaip nafta ir mineralinės medžiagos, kurie išgaunami iš ekologinių sistemų; 2) atsikuriančių išteklių, tokių kaip žuvis, mediena, geriamasis vanduo, kurie yra gaminami ir palaikomi ekologinių sistemų procesų bei funkcijų; 3) aplinkos paslaugų, tokių kaip atmosferos kokybės, klimato palaikymas, hidrologinio ciklo veikimas, įskaitant potvynių kontrolę ir geriamojo vandens tiekimą, atliekų absoravimas, maisto medžiagų reciklinimas, dirvožemio sudarymas, žemės ūkio kultūrų pasėlių apdulkinimas, jūrinių maisto produktų tiekimas ir „beribės genetinės bibliotekos palaikymas“ (Čiegis, 2002).

Dabarties pasaulis dėl ūkio evoliucijos jau pereina iš epochos, kurioje limitinis veiksnys buvo *žmonių sukurtas kapitalas*, į naują erą, kurioje limitiniu veiksniu tampa *likęs gamtinis kapitalas*. Todėl net laikantis tradicinės ekonomikos logikos, kai siekiama maksimizuoti ribojančio veiksnio produktyvumą per trumpą laikotarpį ir didinti jo pasiūlą per ilgą laikotarpį, pasaulyje, kuriame susiduriame su naujais ribotumais, turi keistis ir mūsų elgesys: dabar turime maksimizuoti išėigą iš bei investuoti į gamtinį kapitalą, kompensuodami pastarojo

praradimus, o ne didinti žmonių sukurtu kapitalo produktyvumą, jį kaupti, kaip buvo praeityje, kai pastarasis veiksnys buvo ribojantis (Čiegis, 2002).

Šiuo metu pasaulio bendrija siūlo naują požiūrį į ekonominį augimą, siekdama užtikrinti tolydžią (*sustainable* – „stabilią, besitęsiančią, harmoningą, subalansuotą, tvarią“) plėtrą, t. y. suderinti gamybos augimą ir aplinkos apsaugą.

Pagrindiniuose žuvininkystės plėtos dokumentuose – Konvencijoje dėl žvejybos ir gyvųjų išteklių išsaugojimo Baltijos jūroje ir Beltuose (1973), Tausojančios žuvininkystės kodekse (1995) ir Žuvininkystės tausojančios plėtos veiksmų programoje (1998) – pažymėta, kad žuvininkystė turi būti tolygiai plėtojama, t. y. ekonominis ir gamybos augimas derinamas su aplinkos apsauga. FAO tausojančios žuvininkystės techninėje direktyvoje (1995) pateikta bendra tolydžiosios plėtos schema (žr. paveiksle).

Galima teigti, kad šiuo metu Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkį labiausiai veikia, pasaulyje ir Europos Sąjungoje vykstantys pokyčiai. Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio valdymą lemia techninių, technologinių, ekologinių, ekonominių bei institucinių pokyčių visuma.

Jūrų žuvininkystės *techniniai* pokyčiai pirmiausia susiję su šios srities technikos priemonių modernizavimu. Laivyno plėtra traktuojama kaip laivyno pajėgumo ir žuvų išteklių būklės suderinamumas.

Jūrų žuvininkystės *technologinius* pokyčius nulėmė naujų organizacinių principų taikymas. Dėl verslinių žuvų išteklių nestabilumo investicijos į jūrų žvejybą vis mažiau atsiperka. FAO žvejybos ekspertai tai vadina perinvestavimu į jūrų žuvininkystę (Europos Sąjunga: Bendroji <...>, 1998).

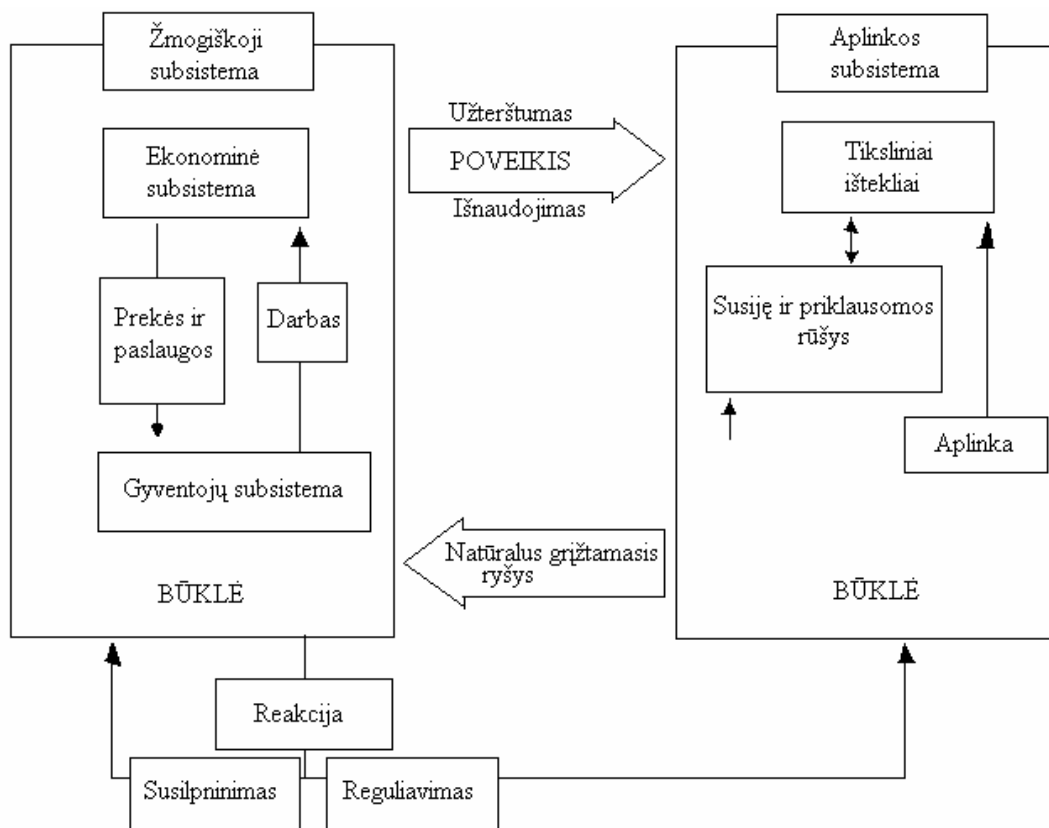
Vieni svarbiausių šiuo metu yra *ekologiniai* pokyčiai, susiję su jūrų gavybos ir transporto veiklos gamtos auginių reikalavimų griežtinimu, būtinų aplinkos apsaugos, teršalų surinkimo ir utilizavimo technikos bei technologijų diegimu, nuobaudų už gamtos teršimą didinimu.

Ekonominiai pokyčiai nusako bendrą pasaulio jūrų žuvininkystės ūkio dinamiką: vis daugiau sugaunama ir suvartojama žuvų bei kitų jūros produktų; pradeda veikti ekonominės sąlygos, skatinančios tausojančią žuvininkystę; vengiama per didelio žvejybos pajėgumo, siekiant, kad išteklių eksploatavimas būtų ekonomiškai perspektyvus; renkant ir nagrinėjant duomenis siekiama užtikrinti veiksnius, kurie leistų įgyvendinti žuvininkystės ekonominius tikslus; vis daugiau pajamų duoda turizmo ir rekreacijos verslai.

Institucinius jūrų žuvininkystės pokyčius lemia bendros pasaulio ūkio globalizacijos, internacionalizacijos, demokratizacijos ir tolydžiosios plėtos tendencijos: pastaruosius trisdešimt metų kuriama ir įgyvendinama tausojančio žuvų ir kitų jūros gyvūnų naudojimo politika; žvejybos rajonai, žuvų laimikiai, atsižvelgiant į rūšis, kiekius, dydžius, sezoninius reikalavimus, vis griežčiau ribojami ir kontroliuojami; jūrų ūkio įmonės, laivynas tampa stambesnių, globalinių, pasaulio įmonių nuosavybe; vis daugiau laivų, registruotų su svetima vėliava; jūrų žuvininkystės ūkio įmonių ir laivyno savininkais vis dažniau tampa kitų šalių piliečiai; daugėja in-

ternacionalinių laivų ekipažų; mažėjant nacionalinių valstybių jūrų ūkio reguliavimo reikšmingumui, dažniau taikomos demokratinės valdymo formos; gerėja jūrų žuvininkystės ūkio kompleksinio valdymo tikslingumo suvokimas; plėtojamas jūrų ūkio strateginis valdymas, į

sprendimų rengimo procedūras integruojami moksliniai tyrimai; diegiami jūrų ūkio tolydžiosios plėtros principai, numatantys nuolatinį jūrų ūkio veiklos efektyvumo derinimą, socialinius klausimus ir gamtos apsaugą (Žuvininkystė Lietuvai <...>, 2003).

Aplinkos naudojimo valdymas (FAO <...>, 1995)

Akivaizdu, kad Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą jūrų žuvininkystės ūkio veiklą būtina vertinti taikant tolydžiosios plėtros modelį, atsižvelgiant į ūkio kiekybinių, kokybinių ir santykinų rodiklių sistemą, kur: a) kiekybiniai rodikliai apima kvotas, sugavimus, žuvų realizavimą, laivų skaičių, laivų tonažą, užimtumą, taršą, investicijas; b) kokybiniai rodikliai apima privatizaciją, globalizaciją, tolydumą, konkurencingumą; c) santykiniai rodikliai apima: nacionalinį reikšmingumą, ūkio efektyvumą, užimtumo ir gamtos apsaugos efektyvumą.

Taip pat būtina sukurti šios veiklos ciklo modelį. Ciklas prasideda šakos strateginiu valdymu, baigiasi atliekų utilizavimu. Detali jūrų žuvininkystės ūkio veiklų struktūra ir funkcijos, atitinkančios tolydųjį modelį, pateiktos lentelėje.

Apibendrinant pateiktą medžiagą galima teigti, kad Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio valdymas labai priklauso nuo bendroje Europos Sąjungos žuvininkystės politikoje vykstančių pokyčių. Siekiant, kad Lietuvos jūrų žuvininkystė būtų sėkmingai integruota į Europos Sąjungos ūkį, būtina užtikrinti:

- Nacionalinės žuvininkystės kultūros plėtojimą, siekiant išsaugoti sukauptą patirtį ir toliau skatin-

ti pažangią žuvų išteklių tausojančio naudojimo, mokslinių tyrimų, žvejybos, žuvų perdirbimo bei prekybos žuvų produktais veiklą, laikantis Europos Sąjungos taisyklių.

- Žuvininkystės tolydžią plėtrą, nukreiptą į ūkio dalyvių ekonominio efektyvumo, socialinių klausimų sprendimo ir tausojančio gamtinių išteklių naudojimo plėtimą bei racionalų derinimą, remiantis Jungtinių Tautų ir Europos Sąjungos metodologinėmis nuostatomis.
- Žuvininkystės globalizacijos plėtrą, susijusią su dalyvavimu pasaulio žuvininkystės organizacijų darbe, aktyvų pasaulio vandenyno žuvų išteklių naudojimą, keitimąsi žuvų kvotomis, žvejybos rajonų žuvų išteklių tausojantį naudojimą, investicijų pritraukimą ir naujovių taikymą Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkyje.
- Žuvininkystės internacionalizacijos plėtrą, sudarant vienodas galimybes Europos Sąjungos ir kitų šalių piliečiams dalyvauti Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkyje, taip pat rūpintis Lietuvos Respublikos piliečių, dirbančių kitų šalių žvejybos laivyne, teisėmis.

- *Kompleksinį žuvininkystės ūkio plėtojimą*, siekiant sutvarkyti, aprūpinti ir užtikrinti viso žuvų produktų judėjimo ciklo grandžių tolygų ir darnų veikimą, atsižvelgiant į Europos Sąjungos strateginės vadybos tradicijas.
- *Inovacinį žuvininkystės plėtojimą*, siekiant aprūpinti ūkio dalyvius pažangiomis technikos priemonėmis, kurios leistų naudoti pažangias gamybos technologijas tokiu lygiu, kaip tai daroma ES šalyse.
- *Nuoseklų žuvininkystės ūkio pertvarkymą* Lietuvos Respublikos integracijos į Europos Sąjungą laikotarpiu, parengiant, priimant ir įgyvendinant atitinkamus teisės aktus.
- *Finansinės paramos* žuvininkystės ūkio įmonėms telkimą derinant pačių įmonių, valstybės ir Europos Sąjungos fondų pastangas.

Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio veiklos struktūra

Veiklos	Pagrindinės funkcijos
Strateginis valdymas	Jūrų žuvininkystės ūkio strategijos kūrimas, rinkodaros strategijos ir programų rengimas, finansavimo valdymas, moksliniai tyrimai, specialistų rengimas
Žuvų išteklių tausojantis naudojimas	Tyrimai, prognozės, žvejybos reguliavimo priemonių rengimas
Žvejyba – sauga	Laivų aprūpinimas ir techninė priežiūra, remontas ir modernizavimas, žmonių išteklių kaupimas, žuvų išteklių žvalgymas, žvejybos planavimas, žvejybos organizavimas, žvejybos technologijų tobulinimas, saugos užtikrinimas, gamtos saugos priemonių diegimas
Žuvų transportavimas ir saugojimas	Žuvų rūšiavimas, saugojimas, uosto valdymas, žuvų rūšiavimo įrangos eksploatavimas, ledo gamyba, žuvų sandėliavimas
Didmeninė prekyba	Rinkos tyrimai, kainodara, paskirstymas, rėmimas, aukcionų organizavimas
Žuvų perdirbimas	Žaliavos apdorojimas, produktų išfasavimas, žuvų produktų apdorojimas, žuvų produktų pakavimas
Mažmeninė prekyba	Mažmeninės rinkos tyrimai, kainodara, paskirstymas, rėmimas
Vartojimas	Problemos pažinimas, informacijos paieška, alternatyvų įvertinimas ir pasirinkimas, pirkimo vietos pasirinkimas ir pirkimas, vertinimas po pirkimo
Utilizavimas	Žuvų miltų gamyba, laivų utilizavimas, žuvų produktų pakuočių utilizavimas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Sąjunga: bendroji žuvininkystės politika, 1998

Šie aspektai yra svarbūs, nes Lietuvos jūrų žuvininkystė yra: *nacionalinė* pagal kultūrinį reikšmingumą; *regioninė*, atsižvelgiant į sutelktumą, nes apie 90% žuvų (kiekio ir vertės požiūriu) sugauna pajūryje esančios įmonės; *tarpžinybinė*, atsižvelgiant į interesų sritis, nes sieja įvairialypę veiklą žuvų produktų judėjimo ciklo grandyse; *tausojanti* pagal natūralių gamtinių išteklių naudojimo pobūdį; *socialiai orientuota*, nes yra mažas pajamas gaunančių gyventojų pragyvenimo šaltinis; *ekonomiškai tikslinga*, nes nuolat didėja žuvų produktų paklausa ir išlieka nesunkiai pasiekiami žuvų išteklių.

Išvados

1. Vykstantys globalizacijos procesai turi įtakos valdymo pokyčiams daugelyje ūkio šakų. Integruojantis į pasaulio ekonominę erdvę ir siekiant sėkmingai konkuruoti toje rinkoje, tenka iš esmės keisti požiūrį į strateginį valdymą, atsižvelgiant į išsivysčiusiose šalyse šiuo metu vykstančius radikalius valdymo pokyčius, taikant tolydžios plėtros principus.

2. Bendri Europos Sąjungos jūrų žuvininkystės ūkio pokyčiai labiausiai yra susiję su Tausojančios žuvininkystės kodekse (1995) pažymėtais valdymo aspektais, kur akcentuojama, kad žuvininkystė turi būti plėtojama tolygiai, t. y. ekonominis ir gamybos augimas derinamas su aplinkos apsauga. Pagrindiniai žuvininkystės valdy-

mo pokyčiai Europos Sąjungoje susiję su žuvų išteklių, perdirbamosios pramonės aprūpinimu žaliavomis, vartotojų aprūpinimu produktais prieinamomis kainomis.

3. Europos Sąjunga vykdo konkrečias teises ir praktines priemones, remdamasi Tausojančios žuvininkystės kodekso reikalavimais. Lietuva 1999 metais taip pat pasirašė šio kodekso įgyvendinimo deklaraciją ir tuo įsipareigojo atsižvelgti į Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijos siūlomus žuvininkystės plėtojimo principus.

4. Lietuvos jūrų žuvininkystės valdymo pokyčius labiausiai lemia jos techninių, technologinių, ekologinių, ekonominių bei institucinių pokyčių visuma. Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio valdymas ypač priklauso nuo pokyčių bendrojoje Europos Sąjungos žuvininkystės politikoje.

5. Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą jūrų žuvininkystės ūkio veiklą būtina vertinti taikant tolydžios plėtros modelį, atsižvelgiant į ūkio kiekybinių, kokybinių ir santykinių rodiklių sistemą. Taip pat būtina sukurti šios veiklos ciklo modelį.

6. Lietuvos jūrų žuvininkystė yra: nacionalinė, atsižvelgiant į kultūrinį reikšmingumą; regioninė, atsižvelgiant į veiklos sutelktumą; tarpžinybinė, atsižvelgiant į interesų sritis; tausojanti, atsižvelgiant į natūralių gamtinių išteklių naudojimo pobūdį; socialiai orientuota, nes

yra mažas pajamas gaunančių gyventojų pragyvenimo šaltinis; ekonomiškai tikslinga, nes nuolat didėja žuvų produktų paklausa ir išlieka nesunkiai pasiekiami žuvų išteklių.

Gauta 2004 11 17

Pasirašyta spaudai 2004 12 20

Spausdinti rekomendavo: doc. dr. L. Šimanskienė,
dr. A. Knašas

Literatūra

- Council Regulation (EC) (2002). No 2371/2002 of 20 December 2002 on the conservation and sustainable exploitation of fisheries resources under the Common Fisheries Policy. *Official Journal L358, 31/12/2002*: 0059–0080.
- Council Regulation (EC) (1999). No 2792/1999 of 17 December 1999 laying down the detailed rules and arrangements regarding Community structural assistance in the fisheries sector. *Official Journal L337, 30/12/1999*: 0010–0028.
- Council Regulation (EEC) (1992). No 3760/92 of 20 December 1992 establishing a Community system for fisheries and aquaculture. *Official Journal L389, 31/12/1992*: 0001–0014.
- Čiegis, R. (2002). *Tolydi plėtra ir aplinka: ekonominis požūris*. Vilnius: Aldorija.
- Europos Sąjunga: bendroji žuvininkystės politika. (1998). Vilnius: LZŪM, LAEI 1998.
- Green paper on the future of the Common Fisheries Policy – Commission of the EC. (2001). Brussels.
- Grublienė, V. (2003). *Lietuvos jūrų žuvininkystės ūkio plėtros programa: modeliavimas ir valdymas*. Daktaro disertacija. Vilnius.
- LR žuvininkystės įstatymas. (2000). *Valstybės žinios 56-1648*.
- LR Žuvininkystės įstatymo pakeitimo įstatymas. (2004). Nr. IX-2193. *Valstybės žinios 56-1648*.
- Žuvininkystė Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą. (2003). Žemės ūkio ministerija, Žuvininkystės departamentas. Vilnius.
- Vaikutis, V., Naujokienė, R., Girgždienė, V., Gedrimas, A. (2002). *Žvejybos laivyno valdymo ir restruktūrizavimo plano parengimas Lietuvai integruojantis į ES*. 2002 metų ataskaita. Vilnius: LAEI.
- Zemeckis, R., Vaikutis, V., Gedrimas, A., Motova, A. (2003). *Žvejybos laivyno valdymo ir restruktūrizavimo plano parengimas Lietuvai integruojantis į ES*. 2003 metų ataskaita. Vilnius: LAEI.

EVALUATION OF CHANGES IN THE MANAGEMENT OF LITHUANIAN MARINE FISHERY ECONOMY

Violeta Grublienė

Summary

This article analyzes the marine fishery economy management changes common for the EU and Lithuania. Worldwide and the EU economy expansion trends are observed. It is stated that people's changing expectations, values and needs, as well as growing, merging and uniting of companies, the need for more flexible organizational structure, growing customer demands for the quality of service and products, as well as the culture of customer service, basic, business, and especially inter-country and intercultural needs have the greatest impact on sea fishery economy. It is also stated that general fishery politics unites four basic areas: fishing resource conservation, structural politics (ports, fish

processing possibilities and etc.), general market organization, and fishery politics outside the EU.

Generally speaking, at present time Lithuanian sea fishery activity is mostly affected by the changes in the world and in the EU. It is emphasized that sea fishery economy activity should be evaluated according to the sustainable model, keeping in mind qualitative, quantitative and relative system of the economy indicators.

It is also stated, that currently Lithuanian Marine Fishery economy is greatly affected by the changes happening in the world and in the EU. The common changes in technical, technological, ecological, economic, and institutional areas affect the Lithuanian marine fishery economy.

Technical changes in Marine fishery are primarily related to the area of modernization of technical equipment. Expansion of the fleet is understood as the compatibility of the fleet to the state of fish resource. Technological changes in Marine Fishery are determined based on application of new organizational principles. Due to the instability of fish resources, the profitability of the investment tends to decrease. FAO fishery experts call it "over-investment" into sea fishery economy. Currently one of the most important are the ecological changes related to tightening ecological requirements, necessary environmental protection, collection of pollutants, equipment utilization, installation of technology, increased penalties for environmental pollution related to sea output and the activity of marine transport.

Economical changes describe the dynamics of worldwide sea fishery economy: more fish and other sea food are being collected and consumed, economical conditions are starting to apply, which encourage responsible fisheries, avoiding unreasonable increase of fishery purchasing power, aiming to make exploitation of resources economically promising; collecting and analyzing the information with the aim of performing actions that will allow reaching the fishery objectives, more and more profit is created by tourism and recreation. Worldwide economy globalization, democratization, internalization, democracy and expansion trends affect the changes in institutional marine fishery economy.

The following conclusions summarizing the article are provided.

Globalization processes which are taking place have a great impact on management changes in most branches of economy. Integration into worldwide economic space and trying to successfully compete in the market makes crucial to implement the radical change of perspective of strategic management, learning from radical new changes in management in the developed countries and using the principles of gradual development.

Common changes in the marine fishery economy of the EU are mostly related to the management aspects mentioned in the Code of Conduct for Responsible Fisheries (1995), where it is stated that fishery should be performed aiming at the expansion of this industry, economic and industrial growth together with environ-

mental protection. Essential changes in the management of fishery economy in the EU are related to the fish resources, providing raw materials for converting industries and providing the customers with the products at an affordable price.

The EU takes specific legal and practical action related to the requirements of Code of Conduct for Responsible Fisheries. In 1999 Lithuania also signed the declaration of implementation of the Code of Conduct and took the responsibility to take into account the prin-

ciples of fishery expansion offered by the United Nations food and agriculture organization.

Lithuanian marine fishery is: national according to the cultural meaningfulness; regional according to the concentration of activity, inter-departmental according to the areas of interest; economical according to the way of utilizing the natural resources; socially oriented, since it's the source of income for low-income citizens; economically purposive, since the demand for fish products is constantly growing and fish resources stay easily accessible.